

Yayın Geliş Tarihi: 02.08.2024
Yayına Kabul Tarihi: 30.10.2024
Online Yayın Tarihi: 12.12.2024
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1527284>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 26, Sayı: 4, Yıl: 2024 Sayfa: 1455-1480
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

KADIN İKTİDARI BAĞLAMINDA *MACBETH* VE *IV. MURAT* OYUNLARINI KARŞILAŞTIRMALI BİR OKUMA

*Hanife ŞAHİN**

Öz

Karşılaştırmalı edebiyat, hem farklı ülkelere ait eserlerin benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalışması hem de aynı ülkeye ait benzer tema, olay veya kavramlara sahip olan iki veya daha fazla eserin mukayese edilerek incelenmesidir. Karşılaştırmalı okuma, eş zamanlı eserlere uygulanabileceği gibi farklı zamanlarda yayımlanan eserlere de uygulanabilir. Çalışmada, William Shakespeare'in Macbeth oyunuyla Ahmet Turan Oflazoğlu'nun IV. Murat oyununda iktidar kavramı ve kadın karakterlerin iktidar uğruna verdiği mücadeleler karşılaştırmalı olarak okunmaya çalışılmıştır. İktidar kavramının edebiyatın hemen her alanında kendine yer edindiği söylenebilir. İktidar kavramı, bazen bir yönetim bazen yönetimi elde etmek için verilen mücadele şeklinde kendini gösterir. Kadın ve iktidar bağlamında Lady Macbeth ile Kösem Sultan arasındaki benzerlikler üzerinde yoğunlaşmıştır. Oyunların kurguları, karakterlerin iç bunalımları, kadın karakterlerin temsil ettikleri karanlık imgesi ve kişilerin sonları üzerinde durulmuştur. Her iki oyunda da iktidar için verilen fiziksel ve zihinsel savaşlardan bahsedilmiştir. Ayrıca iktidar için topyekûn bir mücadele içine giren karakterlerin psikolojik bunalımlara daha fazla dayanamayarak öldükleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Karşılaştırmalı Edebiyat, Lady Macbeth, Kösem Sultan, Kadın İktidarı.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Şahin, H. (2024). Kadın iktidarı bağlamında *Macbeth* ve *IV. Murat* oyunlarını karşılaştırmalı bir okuma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (4), 1455-1480.

*Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi SBE. Türk Dili ve Edebiyatı ABD., ORCID: 0000-0002-2624-2310, s_hanife@outlook.com.

A COMPARATIVE READING OF *MACBETH* AND *IV. MURAT* PLAYS IN THE CONTEXT OF WOMEN'S POWER

Abstract

Comparative literature is an attempt to reveal the similar and different aspects of works from different countries and to compare and examine two or more works that have similar themes, events or concepts from the same country. Comparative reading can be applied to simultaneous works or to works published at different times. In the study, the concept of power and the struggles of female characters for power in William Shakespeare's play *Macbeth* and Ahmet Turan Oflazoğlu's play *IV. Murat* were tried to be read comparatively. It can be said that the concept of power has a place in almost every field of literature. The concept of power sometimes manifests itself as a administration and sometimes as a struggle to obtain the administration. The focus is on the similarities between *Lady Macbeth* and *Kösem Sultan* in the context of women and power. The plots of the plays, the internal crises of the characters, the dark image of the female characters and the endings of the characters are emphasized. In both plays, physical and mental battles for power are mentioned. In addition, it has been observed that the characters who entered into an all-out struggle for power died because they could no longer withstand the psychological crises.

Keyword: Comparative Literature, *Lady Macbeth*, *Kösem Sultan*, Women's Power.

GİRİŞ-KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT TERİMİ VE KAPSAMI

Karşılaştırmalı (Mukayeseli) edebiyat terimi ilk olarak 1827'de Villemain tarafından kullanılır. Daha sonra Rene Wellek de bu terimi benimser. Burada amaç farklı ülkelere ait edebî eserlerin, karakterlerin, konuların vb. birbirine benzer ve farklı yönlerini göstermeye çalışmaktır. Ancak bu bir eseri diğeriyle açıklamaya çalışmaktan çok eserlerin alt anlamlarının anlaşılmasında bir hareket noktası olarak düşünülmelidir. İlerleyen zamanlarda karşılaştırmalı edebiyat için iki farklı görüş ortaya atılır. “*Gaston Paris, şahsî ifade ve üsluptan ziyade, konu ve tiplerle ilgilenir. Zamanla farklı ülkelerde hikâye ve tipler nasıl değişmektedir sorusunun cevabını arar...*” (Enginün, 1992, s. 13). Brunetiére ise modern Avrupa'nın beş büyük eserini karşılaştırarak eserlerin birleştikleri ortak noktaları tespit etmeye çalışır. Bu da Avrupa toplumunun kültür bütünlüğünü anlamaya çalışma olarak ifade edilebilir.

A. M. Rousseau ve Cl. Pichois, karşılaştırmalı edebiyatı “*Analoji, akrabalık ve etkileşim bağlarının araştırılması suretiyle, edebiyatı diğer ifade ve bilgi alanlarına ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla edebî metinleri birbirine yaklaştırmayı amaçlayan yöntemsel bir sanat*” (Rousseau & Pichois, 1994, s. 182) olarak ifade ederler. Rene Wellek, karşılaştırmalı edebiyat terimini üç farklı şekilde ele alır. “*İlk olarak sözlü edebiyattaki tema göçlerinin, özellikle masallardaki temaların masaldan masala geçmesini ve yüksek, sanatkarane edebiyata nasıl ve ne zaman geçtiklerinin incelemesi*” (Wellek & Warren, 2019, s. 58) olarak düşünülebileceğini belirtir. İkinci olarak, iki veya daha

çok edebiyat arasındaki ilişkilerin incelenmesi olarak belirtir ve Fransız “karşılaştırmacıları” okulundan bahseder. Burada bir nevi Avrupa edebiyatları arasındaki sıkı bağın görülmeye çalışılmasının yanında farklı edebiyatlardan yapılan alışverişlere dair bilgi vermenin amaçlandığı anlaşılır. Üçüncü olaraksa “dünya edebiyatı”, “genel” veya “evrensel edebiyat” olarak ele alır ve karşılaştırmalı edebiyatın yapılabilmesi için bazı ön koşulların oluşması gerektiğini belirtir. “Dünya edebiyatı” fikrini Goethe ileri sürer ve kavram tüm milletlerin edebî eserlerinin incelenmesi değil, yazılan eserlerin zamanla benzer hâle gelmesi anlamında kullanılır.

Günümüzde yapılan çalışmalara bakıldığında daha çok özgün eserle tercümesi / uyarlaması arasında yapılan çalışmalarla farklı kişiler veya dönemlerde yapılan tercüme / uyarlamaları arasında yapılan çalışmaların yoğunlukta olduğu görülür; çünkü eserlerin farklı dillere aktarılması bazı sorunları da beraberinde getirir. Yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sorunlarla nasıl başa çıkıldığı gösterilmeye çalışılır.

Aynı türde yazılmış olan farklı ülkelerin edebiyatlarına ait eserlerin yanında aynı ülkenin edebiyat ürünü olan farklı türdeki eserler arasında da benzer çalışmalar yapılabilir. “*Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları en yaygın şekilde ortak konu ve motif ağırlıklı yapılır. Ortak konular insanlığın ortak paydalarla birleştiği konular olmuştur*” (Akyüz, 2017, s. 3). Yani benzer tema, olay veya kavramlara sahip olan iki eser karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Karşılaştırmalı okumada her iki eserin benzer ve farklı yönleri üzerinde yoğunlaşarak inceleme yapılır. Aytaç, bununla ilgili “*ulusal edebiyatın kendi eserleri üzerine olabildiği gibi farklı ulusların edebiyatları arasında da yapılabilir. Eş zamanlı ürünlerle farklı zamanlı ürünler de karşılaştırılabilir*” (Aytaç, 1997, s. 15) der. Ayrıca eser karşılaştırmasının bazen bir bölüm, bazen eserin bütününe kapsayacak şekilde yapılabileceğini ve etkilenmenin kaçınılmaz olduğunu, tek eserle ilgilenmenin dar bir açığa hapsolmek, iki esere bakmanın ise daha geniş bir alana yönelmeyi sağladığının altını çizer.

İKTİDAR VE KADIN

İnsanın doğasında bulunan iktidar olma duygusu ve güç elde etme isteği, eski çağlardan bu yana birçok alanda kendini gösterir. Toplumun en küçük birimi olan aile bu duyguların görüldüğü merkezlerden biridir ve tarihsel süreçle birlikte devlet iktidarı, toplum iktidarı olarak çeşitlendiği görülür. “*Daha önceleri yalnızca erkek egemen bir duygu olduğu düşünülen iktidar duygusu ve güç elde etme isteği endüstriyel hayata katılmasıyla kadında da baş göstermiştir*” (Mertoğlu, 2019, s. 6). İktidar olma ve güç elde etme duygularıyla, modern dünyada insanın bulunduğu her alanda karşılaşılar.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te kavram, “*Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret; bir işi başarabilme yetki ve yeteneği; devlet yönetimini elinde*

bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetisi; bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar” (<https://sozluk.gov.tr>: 08.04.2024) şeklinde ifade edilir.

Sosyal bilimlerin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan Weber, iktidar kavramını “*Genelde, güç (iktidar) denince bir ya da birden fazla kişinin, bir toplumsal eylem içinde, o eyleme katılan başkalarının direnişine karşın da olsa, kendi iradelerini gerçekleştirme şansı anlaşılır*” (Weber, 2004, s. 268) şeklinde tanımlar. Ayrıca kavramın sosyal Darwinizmi anımsatabileceği de ifade edilir.

İktidar kavramının varoluşsal bir öge olarak ele alınmasının insanların hayatta kalma becerisi, yaşamı sürdürebilme tutkusu ve iktidar iradesi ile ilişkili olduğu belirtilir. Bu da “*tüm yaşamın aslında iktidarın artırılmasına yönelik bir çaba olduğu*” (Bayram, <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/iktidar>: 08.05.2024) anlamına gelir.

Güç ve iktidar olgusunu kedi fare oyununa benzetmek de mümkündür. Kedi yakaladığı fareyi hiçbir zaman bırakmaz, istediğinde onu yer, ancak fareyi kısa süreliğine bıraktığında fare kendini özgür sansa da hâlâ kedinin gözetimi altındadır. Bunun böyle olduğunu ancak dışarıdan bakan biri veya gücü elinde bulunduran kişi görebilir. Buradan şu sonuca varılabilir. Bazı eserlerde olayları yapan ana karakterler olsa da onlara yapmaları gerekenleri söyleyenler başkalarıdır. Ayrıca iktidar güdüsünün mutluluğu aramaktan dolayı ortaya çıktığını, sürekli mutluluğun ise sadece Tanrı’ya özgü olduğunu, insanın bu eksikliği şan ve şerefle doldurmaya çalıştığını ve bu duyguları doyurmakta aciz kaldığını söylemek de gerekir. İktidar denilince sadece bedensel güç akla gelmemeli, iktidar akıl ve bilinç olarak da güçlü olmayı gerektirir. Bu durum irade savaşı olarak da ifade edilebilir. Eğer bunlardan biri eksik olursa fizyolojik sorunların yanında psikolojik sorunlar da ortaya çıkar. Böylece kişi kendi benini yok eder. Bu durumun güç hırsının bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

İktidarı elde etme çabaları dört grupta toplanabilir. İlki babadan oğula kalan krallıklar, ikincisi büyük bir din adamında aranan nitelikler, üçüncüsü demokrasi ve dördüncüsü ise savaşlar şeklinde elde edilir (Mertoğlu, 2019, s. 11). Peki ya kadınlar bu olayın neresinde yer alır... Kadınların güç, şan, şeref ve iktidar kavramıyla ilişkileri nasıldır? Ataerkil toplum düzeninde kadının bir yeri yoktur, en azından erk ve güç bakımından. Bu düzen kadının varoluşunu kısıtlar ve sürekli onlara dayatılan şekilde yaşamaları beklenir. Bu beklentilerin içinde naif olma, gerektiğinde eşine yardım etme vardır; ancak güç ve iktidar asla bu beklentiler arasında yer almaz.

Her iki cinsiyet için de belli roller biçilir. Erkek için biçilen roller daha çok güç, mücadele ve savaşmakla ilişkiliyken yani kahramanlık düşüncesiyle toplumun her alanına hâkim bir yapı oluşturmak için yüceltilirken kadınların rolleri ise daha çok ev içinden ibarettir. Bu noktada annelik kavramı üzerinde durmak gerekir. Yapılan araştırmalarda annelik kavramının kadınların hayatlarının her alanında bir engel hâline gelmesi erkekler tarafından yüceltilmesine bağlanmaktadır. Hatta

toplum baskılarının artarak kadınların anne olmayı seçme özgürlüğünün bile ellerinden alındığı ifade edilir.

Kutsallaştırılan annelik kurumuyla kadınların birincil görevinin çocuk doğurmak ve onları yetiştirmek olarak belirlenmiş, çocuk doğurmayı istemeyen kadınlara yaratık gözüyle bakılmıştır. Çocukların günlük bakımıyla ilgili tüm sorumluluğu üstlenen kadınlar, konu çocukla ilgili önemli bir karar vermeye geldiğinde ise baba devreye girerek; eğitim, evlenme, iş ...vb konularda son sözü söyleyen olmuştur. Böylece evde çocuk büyüten kadın, tüm hayatını adadığı çocuğuyla ilgili kararlarda dahi erkeğin iktidarına boyun eğmek zorunda kalmaktadır (Aksoy, 2008, s. 40).

Kadınlara toplumda saygı gösterilmesi için anne olmaları gerektiği ve çocuk bakımından sorumlu oldukları dayatılmaktadır. Ancak çocuğun hayatıyla ilgili kararları vermede hiçbir yetkileri bulunmamaktadır. Tek yetkili erkektir. Bunun nedeni de erkeğin iktidarı ve gücü elinde bulundurmaya çalışmasıdır. Ataerkil ailede baskı altında tutuldukları düşünülse de “...erkek çocuklar önce genç, sonra yetişkin olacaklar ve kendi kurdukları ailelerde iktidar sahibi olabileceklerdir” (Güçbilmez, 2005, s. 25). Oysa kadının böyle bir şansı yoktur. Aile reisi kavramı bunun olamayacağını açık bir kanıttır. Kadınların iktidarı elde edememelerinin bir diğer nedeni de dinsel ve siyasal alandaki statüleridir. “Dinsel ve siyasal alandan kadın tamamen dışlandığında, üretimdeki rolü artık sadece ev içi üretimle sınırlandırılmış, aile içinde ikincil bir konuma itilmiştir” (Güçbilmez, 2005, s. 36). Bu yüzden de kadınlar ne kadar çabalasalar da toplumda kendilerini özgürce ifade edebilecekleri bir alan bulamazlar. Bu meslek seçimlerinde de böyledir. Kadınların tercih ettikleri mesleklere bakıldığında daha az gündemde olan veya toplum tarafından onlara yüklenen değerlere uygun meslekleri seçtikleri görülür.

Batı toplumlarında iktidar ve güç denilince erkekler akla gelir. Ancak Sanayi Devrimi sonrasında kadınların çalışma hayatına dahil edilmesiyle bu durum değişmeye başlar. Türk toplumuna bakıldığında ise kağanın eşinin toyda söz sahibi olduğu bilinir. İki toplum arasında gözle görülür olan bu farklılık giderek kaybolur ve zamanla birbirine benzer hâle gelir. Günümüzde bazı kesimler kadına ikinci cins muamelesi yapmaktadır. Bu durum kadınları göz önündeki iktidardan ziyade daha arka planda olan ve deyim yerindeyse yöneteni yöneten konumuna yönlendirir. Lady Macbeth ve Kösem Sultan’da da durumun böyle olduğunu söylemek mümkündür. Lady Macbeth eşini güç elde etmesi için, Kösem Sultan da oğlunu Hüsrev Paşa’yı öldürmesi için kışkırtır. Bu da birinin kraliçe olma isteğinin önüne geçemediğini diğerinin ise valide sultan olarak yönetimde daha fazla söz sahibi olmayı istediğini gösterir.

Kadının fiziksel ve zihinsel olarak kendini var edebilmesinin önü kesildiği zaman ya her şeyden kendini soyutlayarak etrafındaki güç sahibi kişilerin istediklerini yapacaktır ya da onlara karşı bir direniş sergileyecektir. Bu karşı duruş bazen fiili olarak görünmekle beraber çoğunlukla zihinseldir. Bir nevi gücü elinde bulundurduğunu düşünen insanları fark ettirmeden etkisi altına alma şeklinde olur.

Çoğu araştırmacı bunun bir tür manipülasyon olduğunu ifade etse de aslında bütün bunlar kadının varoluşunu gösterme şeklinden başka bir şey değildir.

Erkeklerin fiziksel savaşlar sonucunda güç ve iktidarı elde etmelerinin aksine kadınlar daha çok planlı ve soğukkanlı zihinsel bir savaşla gücü elde etmeye çalışırlar. Erkek için saldırganlık bir kahramanlık göstergesi olarak yüceltilirken kadın için bir aşağılama hâlini alır. Aslında her iki cinsiyetin hedefi, “kendini var etme”, saygı görme, yaşadığı dönemde ve toplumda yer edinmedir. Bu da güçsüz ve zayıf olan kişilerin ne yaşadığı zaman ne de daha sonrasında asla hatırlanmamasından kaynaklanır. İktidarın asıl amacı ebedî mutluluğa ulaşmak olduğu için kadınların da bu savaşta bir taraf olmaları gayet doğaldır. Ancak toplumların algı hataları nedeniyle onların yaptığı fiiller her ne olursa olsun daima hatalı olarak ifade edilir.

MACBETH VE IV. MURAT

Macbeth, William Shakespeare’in (1564-1616) en bilinen dört tragedyasından biridir. Eser beş perdeden oluşur ve yazar oyunu 1606’da kaleme alır. Eserin, tragedyanın kendine has özelliklerinden olan üç birlik kuralına uyduğu söylenemez. Aristoteles, tragedya için soylu bir eylemin taklidi olduğunu, taklidin anlatı yoluyla değil eylem içindeki kişiler tarafından yapıldığını, şarkılı bölümlerin olduğunu, uyandırdığı acıma ve korku ile de “katharsis”in gerçekleştiğini ifade eder (Aristoteles, 2020, s. 29). Ayrıca yazarın tarihî bilgilerde değişiklik yaptığı da bilinmektedir. Oyun, yer ve zaman birliğine uymasa da en azından olay birliğine uyar. Oyunun üslûbuna bakıldığında şiirsel bir üslûpla ve nazımla yazıldığı görülür. Oyunda trajik unsurlar ağırlıktadır. Olay örgüsü ve sonu düşünüldüğünde dramın habercisi olduğunu da söylemek gerekir.

İyi bir general olan Macbeth Norveç’le yapılan savaştan hem galibiyetle hem de büyük bir ünle döner. Tüm bu olanlar onun yükselişine ivme kazandırır. Ancak yaşanan olaylar sonucunda güç hırsına yenik düşer. Macbeth, savaştan dönerken üç cadıyla karşılaşır ve cadılar bazı kehanetlerde bulunurlar. Macbeth’i birinci cadı Glamis Beyi, diğeri Cawdor Beyi, sonuncusu da geleceğin kralı olarak selamlar. General Macbeth, Glamis Beyi olduğunu ancak diğerlerinin olmasının mümkün olmayacağını belirtir belirtmesine ama iktidar hırsının kıvılcımını birdenbire çakmış olur. Kralın huzuruna çıktığında ilk olarak krala asi olan Cawdor Beyi’nin yerini alır. Bu durum kehanetin olma ihtimalini güçlendirir. Artık kral olmanın yolunu aramaya başlar. Bunun için de eşine bir mektup yazar ve böylece gizli arzularını dile getirmiş olur.

Eşyle birlikte misafir olarak gelen Kral Duncan’ı öldürürler ve suçu uyuttukları bekçilere atarlar. Artık ışık kaybolmuş ve karanlık krallığa hâkim olmuştur. Kralın çocukları ise çareyi kaçmakta bulur ve biri İngiltere’ye diğeri İrlanda’ya sığınır. Bu olay sonucunda Macbeth hak etmediği tahtın sahibi olurken eşi de çok istediği kraliçe tahtına oturur. Macbeth, ilk başta gücü elde etmek için

cinayet işlemiş olsa da artık o gücü korumak için yeni cinayetler işler. Bu cinayetler git gide acımasız ve canice olmaya başlar. İktidar hırsıyla dostlarını, kadın ve çocukları acımadan öldürtür. Zamanla bütün bu yaptıkları kaldırılamaz bir hâl alır ve tıpkı bir kurdun ağacı oyması gibi bu güç hırsı da onun ruhunu yer bitirir.

Macbeth ve eşi zaman geçtikçe iktidara sahip olmanın keyfini sürmek yerine sanrılarla ve hayaletlerle uğraşırlar. Kral, asi olarak kabul ettiği Malcolm'un güçlenmesi nedeniyle artık iyice fenalaşır ve cadılarla tekrar görüşür. Cadılar ona "Birnam ormanı kalkıp Dunsinane'e yürümedikçe" ve "bir kadından doğmamış"ın onun karşısına çıkmadıkça yenilmesinin mümkün olmadığını söylerler. Macbeth, bu duyduklarını sürekli tekrarlar ve kendinde güç bulur ta ki askerler ağaç dallarıyla kamufle olup kaleye saldırdıkları zaman "Macduff'ı doğum vaktinden önce / anasının karnını yarıp çıkardılar" (Shakespeare, 2022, s. 105-106) cümlesini duyana kadar. Bunlar Macbeth'in sonunun geldiğini gösterir. Macduff, Macbeth'i öldürür ve Malcolm hak ettiği tahta oturur. Bu da ışığın yeniden krallığın üzerine doğması demektir.

Macbeth'in bu kadar güçlü bir iktidar hırsına kapılmasında biraz da eşinin söylemlerinin etkisinin olduğu görülür. Bu durum önceki çalışmalarda şeytan kadın olarak ele alınır.¹ Eşinin kötülüğüne sebep olan kadın olarak incelendiği de söylenebilir.² Bazılarında ise eşinin gücü elde etmesi için ona yardım ettiğinden bahsedilir.³ Bir nevi sadece eş olma vazifesini yerine getirmiştir.

IV. Murat, 1972 yılında Ahmet Turan Oflazoğlu'nun (d. 1932) üç perdeden oluşan trajedi türünde kaleme aldığı tiyatro eseridir. Metin, oyuncuların müzikale varan bir söyleyişle oyunu icra edebilmeleri için şiirsel bir üslûpla yazılır. Bu da onu diğer tragedyalardan ayırır. Eserin içeriğinde trajik unsurlar olmasına rağmen tam bir tragedya denilemez. Oflazoğlu, "... iktidar tutkusunu dramlaştırıyor" (And, 1973, s. 627). Oyun, *IV. Murat*'in tahta kalma, iktidarını annesine ve halkına kabul ettirme çabası şeklinde yorumlanabilir.

Eğer ortada bir güç varsa ona sahip olmayı isteyenler de olacaktır. Bu noktada Kösem Sultan'dan bahsetmek gerekir. Kösem, Murat'ın annesidir ve ne pahasına olursa olsun gücü elinde tutmaya çalışan biri olarak işlenir. Kösem'le karanlık ilişkilendirilir. Hırsı nedeniyle çocuklarının ölmesini isteyebilecek biridir. Nitekim oyunun sonunda Murat topuzunun altında kalır ama Kösem İbrahim'i tahta çıkarmanın peşindedir ve oğlunun ölümüne üzülmez. Topuz burada gücün ve

1 Ayrıntılı bilgi için bk. Bay, S. ve Kaya, K. (2020). Shakespeare'in *Macbeth* Oyunundaki Kral Duncan, Macbeth ve Lady Macbeth'in İncil'deki Kökleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 51-64.

2 Baş İyibozkurt, E. (2024). Vahşetin Özüne Yolculuk: Lady Macbeth, Cadılar ve "Günahsız Macbeth". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 14(27), 1-24.

3 Ayrıntılı bilgi için bk. Halaçoğlu Yeşil, B. (2010). *Tiyatrodan Sinemaya Uyarlama: Shakespeare'in Macbeth Oyunundan Akira Kurosawa'nın Kanlı Taht Filmine Karşılaştırmalı Uyarlama Çalışma Yöntemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

iktidarın simgesi olarak kullanılır. İlk başta topuzu kaldırmaya başlayan hükümdar güç ve kuvvet kazanırken zaman geçtikçe o gücün esiri olur ve kendi sonunu yavaş yavaş kendi getirir. Yaşadıklarına dayanamayan hükümdar sanrılar görmeye başlar.

Katı bir tutum benimseyen hükümdar, koyduğu kurallarla birçok insanın idamını emreder. Bu durum o kadar ileriye gider ki en sevdiği şair olan Nef'i ve kendi sağlığından sorumlu olan doktoruna bile acımaz. Gücü elinden alınacak korkusuyla kardeşlerini öldürtmekten de çekinmez. Bütün bu yaptıkları artık uyumasını engeller ve uykusuzluk sonucunda sanrılar görmeye başlar. Durum o kadar ilerler ki oyunun sonunda elindeki topuzun altında kalır.

Dünya edebiyatının en ünlü yazarlarından biri olan Shakespeare'in *Macbeth* oyununda işlenen iktidar olgusu neredeyse tüm edebî eserlerde yer alabileceği için karşılaştırmalı okumaya müsaittir. Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan A. Turan Oflazoğlu'nun *IV. Murat* isimli eserinde de aynı olgu üzerinde yoğunlaştığı görülür. Bu da eserlerin kadın karakterleri olan Lady Macbeth ve Kösem Sultan'ı iktidar bağlamında değerlendirilmeye olanak tanır.

TÜRK EDEBİYATINDA SHAKESPEARE ETKİSİ

Türk edebiyatına çevirilerle giren Shakespeare'in Tanzimat Dönemi yazarlarının telif eserler vermeye başladığı andan itibaren günümüze kadar Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Haldun Taner, Turan Oflazoğlu vb. gibi birçok ismi etkilediği söylenebilir.⁴ Öyle ki bu etkilenme bazen olay bazense karakter oluşturma şeklinde olur.

"Turan Oflazoğlu, *Sophocles'ten çağdaş yazarlara kadar hepsinin eserlerini tanır, onlardan ve Shakespeare'den çeviriler yapar*" (Enginün, 2008, s. 389). Oflazoğlu, Shakespeare'den üç oyun çevirisi yapmanın yanında yazar hakkında bir de kitap yayımlar.⁵ Oflazoğlu için klasik tiyatro anlayışına yakın bir anlayışı benimsediği söylenebilir. Diğer bir deyişle klasik tiyatro anlayışı olarak ifade edilen Shakespeare tarzını benimsediğini söylemek mümkündür. Tarihî oyunlarında Türk tragedyasını oluştururken kendine Shakespeare'i örnek alır. Shakespeare nasıl Avrupa tarihini kullandıysa Oflazoğlu da Osmanlı tarihini kullanır.

"Kahramanın harekete geçmeden önce yaşadığı buhran ve keskinleşme (*IV. Murat, III. Osman, Deli İbrahim*) Hamlet'le benzerlik gösterir. Eylemlerinden çok hazırlanma sürecinde benzerlikler bulunur." (Enginün, 2008, s. 392). Sadece karakterler değil kurgunun ilerleyişinde de benzerlikler olduğu görülür. Bunlara koroyu, soytarıları kullanması, bazı hükümdarların kılık değiştirerek kendi

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Enginün, İ. (2008). *Türkçede Shakespeare*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Oflazoğlu, A. T. (2011). *Shakespeare*. İstanbul: İz Yayıncılık.

parodilerini yapan soytarılar olarak verilmesi ve en çarpıcı düşüncelerin ikinci derece kişiler tarafından söylenilmesi örnek olarak verilebilir (Enginün, 2008, s. 391).

“Oflazoğlu, insanın gerçeklik içerisinde yoğrularak ‘mutlak’ı avlayabileceğini düşünmektedir” (Coşkun, 2011, s. 85). Shakespeare için önemli noktanın insan yaradılışına en sadık görüntüyü sunmak olduğu bilinir ve Oflazoğlu da aynı yolu benimser (Enginün, 2008, s. 393; Coşkun, 2011, s. 91). Her iki yazar da gerçek insanın peşindedir. Oflazoğlu’na göre “dünyayı tanımada, dünyaya ayak uydurmada gerçeklik duygusu son derece önemlidir” (1987, s. 289) ve yazar gerçeğin tümünü hedef almalıdır. IV. Murat’ın kurgulanmasında buna dikkat edilir. Aslında Oflazoğlu’nun neredeyse tüm oyunlarını bu düsturla yazmaya çalıştığı söylenebilir.

LADY MACBETH VE KÖSEM SULTAN’I İKTİDAR BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMA

Her insanın içinde “iktidara geçme”, “güç elde etme”, “otorite sahibi olma” gibi isteklerin bulunduğunu söylemek gerekir. Berna Moran, bu durumu “İnsanların birtakım istek ve itileri vardır, ama toplum içinde yaşadıklarından dış gerçekliğe uymak zorunluluğu duyar ve bu isteklerini serbestçe tatmin edemez, aksine bunları basturmaya, örtmeye bakarlar” (2014, s. 151) şeklinde ifade eder. İnsanoğlu bu düşünce ve arzularla doğar, ancak bunlar sağduyuyla dengelenmezse birer dürtü hâlini alır. Böylece insan, düşünce ve arzularının esiri olur. Bu da onun insanî tarafını giderek yok etmesine neden olur. Birçok tiyatro eserinde olduğu gibi *Macbeth* ve *IV. Murat*’ta da bu olgu üzerinde yoğunlaşılır.

Her iki eserde de gerek erkek gerek kadın karakterlerin iktidar arzuları ve hırslarının kurbanı olmaları konu edinilir. Eserlerin benzer yönlerinin olması karşılaştırmalı bir okuma yapılmaya olanak verir. Oyunların yazıldığı yıllara bakıldığında zamansal farkın olduğu görülür ancak eserlerde konu alınan zamanın 17. yüzyıl feodal monarşik yapısındaki iktidar kavgaları olduğu anlaşılır. Shakespeare, kadın iktidarını daha arka planda işlerken Oflazoğlu kadının iktidara müdahalesini önceler.

Kadınların İktidarı Ele Geçirme İsteği

Lady Macbeth ve Kösem Sultan ana karakterlerin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. *Macbeth* ve *IV. Murat*’ın güç hırsına bu denli yenik düşmelerinde biraz da onların etkisi vardır. Takındıkları tutum, tavır ve söylemlerle yanında veya karşısında olan kişileri etkiledikleri kesindir. Bu etkilenmenin nasıl ve ne şiddette olduğunu anlayabilmek için öncelikle karakterlerin genel bir değerlendirilmesi yapılmalı, benzer ve farklı yönleri üzerinde durulmalıdır.

Macbeth, savaş bitince üç cadıyla karşılaşır. Böylece oyunun konusunun ve duygusunun oluşmasını sağlayacak olan kehaneti öğrenir. Cadıların söyledikleri

Macbeth ve Lady Macbeth'i derinden etkiler. Söylenen sözlerden sonra her insanın içinde olan "iktidar olma" duygusu zamanla gün yüzüne çıkmaya başlar. Bir bakıma içlerindeki uyuyan yılanı uyandırır. Biri kralına sadık muzaffer bir generalden arzu ve isteklerinin esiri olan bir canıye dönüşürken, diğeri eşinin her daim yanında olmaya çalışan bir kadinken sürekli onu arzularının peşinde koşması için alttan alta işleyen bir kadın hâlini alır.

Cadıların kehaneti Macbeth'i o kadar etkiler ki, artık sadece gücü düşünmeye başlar. Onu nasıl elde edeceğini düşünür ve arzularıyla, akli sürekli çatışma içindedir. Kendi ne yapacağına karar veremez. Diğer bir önemli nokta ise kehanet ve o kehanetin insan ruhunda bıraktığı izlerdir. Macbeth, artık işleyeceği cinayetlere kendini alıştırmaya başlamıştır ve bir daha hiçbir zaman bu kadar masum olamaz. Kehanet olayını Lady Macbeth eşinden aldığı mektupla öğrenir. Sıra eşini gönüllendirmeye gelmiştir. Bunun için ise öncelikle her iki beyliği de aldığını, kral da olabileceğini söyler. Lady Macbeth, eşini şu sözlerle yüreklendirir:

Lady Macbeth: ... Ama tabiatına güvenim yok; fazla insan sütü emmişsin en kestirme yoldan gelecek yürek yok sende. Yükselmek istemesine istiyorsun; içinde hırs yok değil; taş gibi de bir yüreğin olmalı yanında., o yok sende. Can attığın şeyi namusunla, suya sabuna dokunmadan elde etmek istiyorsun. Hem dalavere yapmayacaksın hem de hakkın olmayan tahta oturacak! Sen kalk gel buraya, gel ki var gücümü söz edip akıtayım kulaklarından içeri. Korkusuz sözlerim seninle altın çelenk arasındaki engelleri kaldırsın ortadan; bir an önce giy başına kaderin giydirmek istediği tacı (Shakespeare, 2022, s. 18).

Bu kısımda eşinin güç elde etmesi için her şeyi göze almaya kararlı bir kadın vardır. Bu durum Lady Macbeth'in eşinin kötü sonunu hazırlayan şeytani kadın olarak düşünülmesini sağlar. Farklı bir bakış açısıyla onu sadece eşine yardım etmeye çalışan biri olarak görmek de mümkündür. Hangisi düşünülürse düşünülün onun başlangıcı olarak görülebilecek olan bu kısım her şeyin şekillenmesini sağlar.

Öte yandan IV. Murat'ın gelişiminde annesinin rolü büyüktür. Küçük yaşta tahta geçen Murat, yeniçeriler ve sipahilerin çıkardıkları isyanı tek başına bastıramaz. Olayların bastırılması adına Kösem Sultan'ın yandaşları olan Şeyhülislam ve Recep Paşa'nın Murat'a kefil olmaları devlet yönetiminde deneyimsiz olduğunu gösterir. Bu da Kösem Sultan'ın yönetimde daha etkili olmasına neden olur. Bu durum ise Murat'ı git gide rahatsız etmektedir. Öyle ki:

Kösem Sultan: Bahtı açık, ömrü uzun olsun devletli oğlumun!

Sultan Murat: ... Çocuklar için söylenir bunlar, benim bildiğim.

Yumruğu sert, buyruğu geçerli olsun deseydiniz, daha makbule geçerdik katımızda.

Kösem Sultan: Ben ki seni bunca yıldır...

Sultan Murat: Siz ki beni bunca yıldır korursunuz kanadınız altında! (Oflazoğlu, 2018, s. 36-37).

Kösem Sultan: Küçüktün... yavrumu kanadım altına almak hakkım değil miydi, devletli oğlum?

Sultan Murat: Saltanat burcuna girdi artık yıldızım valide! (Oflazoğlu, 2018, s. 110).

Bu kısımda Kösem Sultan'ın Sultan Murat üzerindeki etkisi rahatlıkla görülür. Anne oğul olmaları nedeniyle hem birbirlerinden kendilerini koruması gerektiği hem de güç için karşı karşıya kaldıkları anlaşılır. “...*iktidar mücadelesi hem beşerî hem de evrensel boyutta kahramanların karakterlerini belirleyen en temel öğedir*” (Kacıroğlu, 2006, s. 311). Oyunun ilerleyen kısımlarında Murat'ın annesinin onun üzerindeki etkisinden rahatsız olduğu ve bu durumdan kurtulmaya çalıştığı dile getirilir.

Macbeth oyununda meşru olmamasına rağmen eşinin gücü elde etmesi için çabalayan bir kadın varken *IV. Murat*'ta meşru gücü elinde bulunduran Murat'ı yönetmeye çalışan bir kadın yer alır. Birinde kraliçe olmaya çalışan Lady Macbeth diğeri valide sultan olmaktan daha fazlasını isteyen Kösem Sultan. Biri ana karakterin yanında yer alırken diğeri karşısında yer alır.

Lady Macbeth, eşinin kral olma arzusunu sürekli diri tutar. Bunu da alttan alta eşini işleyerek yapar. Bu durum bir nevi kötüyü güzel göstermektir. Lady Macbeth'in söylemleri, “iki laf bir büyü yerine geçer” sözünün vücut bulmuş hâlidir. Lady Macbeth, kralın misafirleri olacağını öğrenince çok sevinir. Artık planladıkları gibi kralı öldürme imkânı bulacaklardır.

Kösem Sultan'da durum biraz daha farklıdır. O, hiçbir zaman oğlunun güçlenmesini istemez. Aksine güçsüz olması onun işine daha çok yarar. Murat güçsüz olursa devlet yönetiminde görünmesine rağmen gerçekte devleti yöneten Kösem olabilir. Oğlu için iyi dileklerde bulunmasına karşın içten içe onu yönetmeyi ister. Yer yer oğlunu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalıştığı hatta paşalardan kendine sadık olanlarla iş birliği yaparak, padişahın gücünü sarsacak olayların hayata geçirilmesine göz yumduğu görülür. Yeniçerilerin ve sipahilerin ayaklanmaları buna örnek olarak verilebilir.

Rakipleri Ortadan Kaldırma Çabası

İktidar ortak kabul etmez bu yüzden de gücü elinde bulundurmaya yardım etmeyen herkes ortadan kaldırılması gereken rakiplerdir. Gerek Macbeth gerekse Sultan Murat ellerindeki gücü koruyabilmek için acımasızca cinayetler işlerler. Biri meşru gücünün arkasına sığınırken diğeri daha planlı ve gizli bir yol izler. Bu belki de iktidarın kişiler üzerindeki etkisidir. Diğer bir deyişle güç mücadelesinin taraflarından olmak onları zamanla acımasız bir caniyeye dönüştürür. Macbeth, kehanetlerden sonra kendini kaybeder. Artık tek istediği kral olmaktır ve bunun için her şeyi göze alır. Kehanetler önce onu rahatlatır ve her fırsatta tekrar eder. Bu da onun gittikçe güçlenmesini ve güçle arasına girebilecek her kesi öldürtmesine neden

olur. Ancak oyunun sonunda imkânsız olarak gördüğü o kehanetin gerçekleşeceğini anlar ve kaçmaya çalışmak yerine ölüme doğru yürür. IV. Murat ise topuz ile güçlenir. Her ikisi de bir nevi güç zehirlenmesi yaşarlar. Burada kehanetin yerini topuz alır. Güçlenmesini sağlayan topuz Murat'ın ölümüne neden olur. Her iki oyunda da iktidardaki kişilerin güçlenmelerini sağlayan sözler veya nesnelere onların sonlarını getirdiği anlaşılır.

Lady Macbeth, planını şöyle ifade eder:

Lady Macbeth: ... İki adamını öyle yedirir içiririm ki

Bir duman kalır kafalarında

Beynin bekçisi hafıza yerine,

Akıl yerine de bir imbik!

Körkütük sızdı mı ikisi birden

Ölü domuzlar gibi,

Bekçisiz kralı haklarınız seninle.

Adamlarına yükleriz bu korkunç cinayeti,

Herifler fitil nasıl olsa, dilediğin gibi yak. (Shakespeare, 2022, s. 24).

Kadın eşi için tüm planı hazırlamıştır. Artık suçu üstlenecek suçlular da hazır. Tek yapılması gereken bu plana sadık kalmaktır. İnce ince işlenmiş bir plandan daha korkunç ne olabilir. Kendileri her şeyin farkında olmalarına rağmen iktidar fikri ağır basar ve plan uygulamaya konulur. Plan hazır olduğuna göre bir varis gereklidir. Bu yüzden de Macbeth, eşinin sadece erkek çocuk doğurmasını ister ve suçu bekçilere atmak için onların hançerlerini kullanmayı hedefler. Eşi ise cinayetten sonrası için planlar yapar. Lady Macbeth, kralın ölümüne çok üzüldüklerini göstermek için yaygara kopartmaya hazırlanır:

Lady Macbeth: Kimmiş bu bağırın? Ah koca Macbeth,

Soylu gücünü yıpratıyorsun bu bozuk düşüncelerle.

Git, biraz su bul; yıka şu elindeki pis taniği!

Bu hançeri ne diye getirdin? Orada bırakacaktın.

Götür geriye: Uşakların üstüne de kan sür! (Shakespeare, 2022, s. 33).

Lady Macbeth, cinayet işleneceği zaman Duncan'ı babasına benzettiği için planlarını yerine getiremez, ama Macbeth kralı öldürünce birden kendini daha cesur hisseder ve hançeri bekçilerin üzerine bırakır. Bu arada sözleriyle eşinin üzerinde baskı kurmaktan da geri durmaz. Bu duruma bir örnek:

Lady Macbeth: Ne gevşek yüreğin varmış! Ver bana hançerleri!

Uyuyanlar ve ölüler birer resimdir sadece!

Umacı resimleri çocukları korkutur yalnız.

Kanı akıyorsa hâlâ alır sürerim

Uşakların suratlarına: onların suçlu görünmesi gerek (Shakespeare, 2022, s. 33).

Burada mesele ne düşünmek ne de düşündüklerini uygulamaktır. Bunlardan daha fazlası yer alır. Bu saf kötülük, herkesi ve her şeyi kendi çıkarları ve hırsları uğrunda kullanma olarak yorumlanabilir. Ayrıca ne Macbeth ne de Lady Macbeth yaptıklarından pişmandırlar.

IV. Murat 'ta ise padişahın asker karşısındaki yemin merasimi etkili olmamış aksine askerlerin kazan kaldırmalarına neden olmuştur. Bu durum iktidarın el değiştirmesi gerektiği anlamına gelir. Kösem Sultan, bu yaşananlardan kendine daha faydalı olacak şehzadenin hangisi olduğunu belirlemeye çalışır. Ancak Kösem Sultan hiçbir zaman elini kana bulamaz, aksine arkada kalıp kendi için neyin daha iyi olacağına karar vermeye çalışır ve büyük bir sabırla kendi gününün gelmesini bekler. Lady Macbeth, Duncan'ı kendi öldürememiştir belki ama hançerleri kralın kanına bulayarak bekçilerin üzerine koyar. Böylece eline kan bulaşır:

Lady Macbeth: İşte seninkilerin renginde benimkiler de.

Ama yüreğimi bembeyaz edemem seninkiler gibi,

Utandırım ... Biraz su siler götürür bu işi. (Shakespeare, 2022, s. 33).

Lady Macbeth, sürekli eşine işlenen cinayetin yapılması gereken veya göze alınması gereken bir şey olduğunu söyler. Adeta ben de senin suç ortağımın der, ama bundan suçluluk veya pişmanlık duymadığını da belirtir. Onun da böyle davranması gerektiğini, artık iktidarla aralarında hiçbir engel kalmadığını ifade eder. En zor kısmı halledildiğine göre sonucun istedikleri gibi olması için planlarının ikinci kısımlarını sergilerler. Lady Macbeth'in ifadesi şu şekildedir:

Lady Macbeth: Ne oluyor? Nedir bu kızılca kıyamet?

Ne diye uyandırıyorlar bütün ev halkını?

Söyleyin! Söylesenize! (Shakespeare, 2022, s. 38).

Kadın, rolünü en iyi şekilde oynar. Öyle ki Macduff "...size göre değil söylememi istediğiniz şeyler." (Shakespeare, 2022, s. 38) der. İnce, zarif insanlar için değil, ancak kana susamış, güç hırsıyla yanıp tutuşan bir cani için hiç sıkıntı olmaz. Hele bir de bunu planlı bir şekilde yapmışsa karanlığın kendisi olur adeta.

Lady Macbeth: "*Tutun beni! Alın götürün beni buradan.*" (Shakespeare, 2022, s. 40) diye rol yaparken bu kadar soğuk kanlı ve profesyonel bir oyunculuk sergilemesi güç arzusunun ne denli büyük olduğunu gösterir. Kadın sanki hiçbir

şeyden haberi yokmuş, cinayeti planlayıp gerçekleştirmemişler gibi davranır. Böylece planın ikinci kısmı da başarılı bir şekilde gerçekleşmiş olur.

Kösem Sultan'da ise durum biraz daha farklıdır:

Kösem Sultan: Bahtı açık, ömrü uzun olsun devletli oğlumun!

Sultan Murat: Oo, siz misiniz, valide! Eksik olmayın...

Kösem Sultan: Ben senin ananım, sen de benim yavrumsun.

Değil misin yoksa?

Sultan Murat: Ben bu ülkenin padişahıyım, efendim.

Değil miyim yoksa?

Kösem Sultan: Hâşâ devletli oğlum! Aslanım neden

Soğuk ve resmî davranır validesine karşı?

Ben ki seni bunca yıldır...

Sultan Murat: Siz ki beni bunca yıldır

Korursunuz kanadınızın altında!

Bense hep nankörlük ederim.

Kösem Sultan: Hâşâ devletli oğlum! O nasıl söz! (Ofazoğlu, 2018, s. 36).

Kösem Sultan "...için herkes sadece kendisini iktidarda tutacak araçlardan ibarettir" (Enginün, 2015, s. 244) bu yüzden de sanki Sultan Murat'ın yanındaymış gibi davranır. Oğlunun güçlenmesinden hiç rahatsız değilmiş gibi ona hep sakince yaklaşır. Hiç gerçek niyetini belli etmez. Ancak Murat da bu konuda oldukça iyidir. Şimdiye kadar kendi iktidarını kabullendirmek için gerek fiziksel gerekse toplumsal çabalarını olabildiğince annesinden gizlediği görülür. Bunun nedeni ise kendisinin yanında olmamasına ve şimdiye kadar yönetimde kukladan farkının olmamasına bağlıdır. Bu da herkesin rolünü en iyi şekilde oynadığı anlamına gelir.

Kösem Sultan ve Recep Paşa, Hüsrev Paşa'nın planlarına engel olma ve Murat'ın güçlenme ihtimalini ortadan kaldırmak adına yeniçeri ve sipahilerin ayaklanmasına göz yumarlar. Bu ayaklanma sayesinde Hüsrev Paşa'nın idam edilmesini umut ederler. Kösem Sultan elini kana bulamadan rakiplerinin güçsüzleşmesini sağlar. Bu açık bir şekilde iktidar mücadelesidir. Kösem Sultan ve Recep Paşa arasında geçen konuşma iktidar çekişmesini net olarak gözler önüne serer. Öncelikle Sultan Murat'ın Hüsrev Paşa'yı öldürtmesi onları korkutur. Bu korku neticesinde şu diyalog geçer:

Kösem Sultan: Ama Hüsrev Paşa'nın giderilmesini

Bizden daha çok istedi Murat, neden?

Recep Paşa: Cesaret denemesi yapıyor sultanım!

*Korkmadığını göstermek istiyor bize.
Ve kendisine. Biz de ona göstermeliyiz ki
Korkutabiliriz onu. Yani, bırakalım da
Şu serkeş, başıbozuk sel suları
Bizim yatağımızda aksın, sultanım,
Bizim değirmenimizi döndürsün!*

Kösem Sultan: Yalnız, paşa, dikkat et,

Bir hata gelmesin padişahın canına!

Recep Paşa: Ne demek sultanım benim gözümde dahi

En değerli nesnedir padişahın canı.

Bizim yapacağımız, onun diktiği burçtan

Usulca indirmek cesaret sancağını...

Sizin saltanatınız gölgelenmesin diye sultanım! (Oflozoğlu, 2018, s. 49).

Gerek Murat'ın gerekse Kösem'in iktidarı istediği bellidir. Birbirleriyle kılıç kılıca savaşımlar da bazen ayak oyunları ile bazen daha ileriye giderek karşılarındakilerin güçlerini ölçmeye çalışırlar. Her iki taraf da diğerinin daha fazla güçlenmesini istemez. Yeniçeriler ve sipahiler padişahın güçsüzlüğünden faydalanıp her istediklerini yaptırmaya çalışırlar. Öyle ki yemin bile ettirirler. Ayrıca Murat'ın güvendiği adamlardan biri olan Hâfız Paşa'yı isterler. Tıpkı Lady Macbeth'in eşine kralı öldürerek gücü eline almasını söylemesi gibi Kösem Sultan'da askerlerin kargaşasından yararlanarak Sultan Murat'ın gücüne sahip olmayı ister. Bütün planlar bunun içindir.

Kösem, Sultan Murat'ın hem Recep Paşa'ya olan öfkesini dindirmek için onun sadık biri olduğunu söyler hem de Hüsrev Paşa'dan kurtulmak için Tokat'tan İstanbul'a sarayı basmaya geleceğini ve padişahı tahttan indirip yerine amcası Sultan Mustafa'yı geçirmeye çalıştığını söyler. Bu arada yapacaklarına engel olmasın diye alttan alta oğlunu işler. Bu duruma bir örnek:

Sultan Murat: Peki bizim Topal Recep? Hüsrev Paşa hiçbir şey beslemez miymiş onun için?

Kösem Sultan: Recep değil, sensin önemli olan, devletli oğlum.

Sultan Murat: Dolayısıyla siz, valide!

Kösem Sultan: Sen böyle yersiz kuşkuyla oyalanırken

Belki de yola çıkmış geliyordur Hüsrev Paşa!

Geç kalıyoruz oğlum, geç!

Şu an Hüsrev'in alıp verdiği soluk

Bahçemize esen kara yeldir, oğlum! (Oflazoğlu, 2018, s. 40).

Kösem Sultan, planlarına engel olma ihtimali olan herkesi teker teker ortadan kaldırmanın derindedir. Bunu da Murat'ın buyruğuyla yaptırır ki, asker Murat'tan yüz çevirip kendisine bağlı olsun. Ancak durum biraz karışır. Murat, Hüsrev Paşa'nın ölüm emrini verir vermesine ama bundan rahatsızlık duymaz, aksine bir sorunun ortaya çıkma ihtimalini ortadan kaldırdığı için sevinir. Diğer bir deyişle Kösem istediği sonuçlara ulaşamaz.

“Karanlık” ve “Şeytanlık” Metaforu

Macbeth'te cadılar, kehanet ve Lady Macbeth'in uyguladığı ritüel; *IV. Murat*'ta ise Kösem Sultan'ın “... *Ama en parlak yıldızların ışığını emer bitirir ana karanlık oğlum!*” (Oflazoğlu, 2018, s. 189) demesi ve oğlu tarafından şeytana benzetilmesi karanlık imgesinin her iki oyunda da yer aldığını gösterir.

Lady Macbeth, gücü elde edebilmek için kendine dair ne varsa hepsinden vazgeçmeye hazırdır:

Lady Macbeth: Karganın da sesi onun için kısıldı demek.

Kara haberini veriyormuş meğer

Surlarından içeri giren kralın.

Gelin cinlerim, kana susamış cinlerim!

Gelin, alın benden kadınlığımı;

Merhamet işleyemez olsun içine!

İnsanlığım yumuşatıp da beni

Sarsmasın korkunç kararımı;

Aman vermeyin bana işim bitinceye dek!

Gelin, cinayet elçileri, gelin neredeyse,

Siz ey varlığın göze görünmez kötülük yılanları,

Gelin, sarın memelerimde kadınlığımı.,

Zehre çeviren sütümü! Sen de gel, karanlık gece;

En kara cehennem dumanlarına sarında gel,

Gel ki görmesin açacağı yarayı

Keskin hançerimin gözü bile.

Karanlık göklerden hiçbir ışık sızıp da

“Dur! Vurma!” diyemesin bana! (Shakespeare, 2022, s. 19).

Lady Macbeth, karanlık ve kötülüğe ait olan ne varsa hepsini çağırır. İnsanlık ve kadın olmaya dair ne varsa hepsini reddeder. Bir bakıma aydınlık ve karanlık metaforları arasında hangisini seçtiğini belirtmiş olur. İktidar hırsı yüzünden yapacakları şeye kimsenin dur demesini istemez. Bunlara kendi vicdanı da dahildir. Gücü elde edebilmek için küçük bedellerin ödenebileceğini düşünür. Bu bedel babası yerine koyduğu kralın canı olsa bile düşündüğünü gözünü kırpmadan yapmayı planlar.

Güç isteği her insanın içinde az ya da çok bulunur. Buradaki fark; işlenen cinayetin bir anlık refleksiyle olmaması, yaşanan iç çatışmanın sonunda en derin arzularına kapılarak planlı ve acımasızca olmasıdır. Lady Macbeth’in içindeki güç hırsı adeta uyuyan bir dev gibi içinde bulunmasına rağmen Macbeth’in mektubunu alana kadar hiç yok gibidir. Mektubu alınca uyuyan dev artık uyanır. Kehanet her ikisinin de bedenlerini tıpkı bir virüsün insan vücudunu sardığı gibi sarmaktadır. Başta hırslarıyla insanî yanları arasında sıkışıp kalan bireyin bunalımı görülürken zamanla bu durum değişir. Arzuları uğruna her şeyi yapabilecek olan bu insanlar artık sanrılar ve psikolojik bunalımlara yenik düşerler.

Kösem Sultan için karanlığı çağırma uygulamasından bahsedilemez, ama oğlunun kendi annesini şeytana benzettiği görülür. Bu da her iki kadının karanlık tarafla ilişkilendirildiğini gösterir.

Murat’ın annesini karşısına almayı istemediğini gösteren bir örnek:

Sultan Murat: ... Peki ama valide, siz neden sevinmiyorsunuz benim kadar?

Siz dahi aynı şeyi istemiyor muydunuz?

Kösem Sultan: Şey... elbette, elbette!

Sultan Murat: Ee!

Kösem Sultan: Üslûbun beni biraz şaşırttı da.

Hiç böyle görmemiştim de seni.

Sultan Murat: Kimin oğluyum ben valide!

... istediklerini vermezsem,

Bazı kimselerin hesapları yanlış çıkacak;

O zaman nasıl bir yüzle görünecekler kim bilir.

Beni yalnız bırakmayacaksınız, değil mi valide? (Oflozoğlu, 2018, s. 41-42).

Murat, kendi başına örülmeye çalışılan çorapların farkındadır. Bu yüzden annesini kışkırtmak istemez, ama alttan alta gücünü toplamaya çalıştığını da saklamaz. Halk yaşanan zulümlerden o denli bıkmıştır ki, başlarına bir an önce

yumruğunu masaya vuracak bir sultanın geçmesini ve bütün bu olanlara dur demesini temenni ederler. Halkın bu isteği bir süre sonra gerçekleşecektir. Sultan Murat, öyle bir hâl alacaktır ki, kendini “Kelleci Murat” olarak tanıtmaktan çekinmeyecektir. Zaten Kösem de Murat’ın söyleminden bunu sezer. Her seferinde biraz daha artan iktidar hırsı anne oğul arasında bir çekişme hâlini almaya başlar. Murat, annesini iktidarla arasındaki bir engel olarak görür. Bu yüzden de her gün topuz kaldırmaya başlar. Ona göre güçlenmesinin tek yolu budur.

Sultan Murat’ın annesi için söyledikleri:

Sultan Murat: Şeytan kendi oyununa gelecek mi ne!

... güneşleri besleyen ateşi toplayıp pençeme

Gövdemin bütün yaralarını dağlayacağım,

Sevinç gülleri açtıracacağım kanayan yerlerimden!

Yarın daha ağırlığını sterim,

Öbür gün daha ağırlığını;

Her gün daha ağırlığını isterim,

Daha ağırlığını, daha, daha! (Oflazoğlu, 2018, s. 42).

Murat, annesini şeytana benzetir ve onu alt etmenin derdindedir. Ancak o yenildiğinde güçlü bir iktidar olabilecektir. Diğer türlü kukladan farkı kalmaz. Bunu bildiği için sürekli topuz kaldırıp indirir. Zaman geçtikçe topuzun boyutu büyür. Fiziksel gücünün yanında iktidardaki gücü de büyür. Sembolik olarak topuz, Murat’ın iktidarını simgeler. Diğer bir deyişle Murat’ın hem tebaasının gözünde gerçek bir padişah olarak görülmesinin hem de annesinin yönetiminden kurtulmasının sembolüdür. Topuzun büyümesi Sultan Murat’ın güç hırsının da büyümesi demektir. Kösem’in bahsettiği; üslûbunun farklılaşması, acımasızlığının yavaş yavaş ortaya çıkmasıdır.

Recep Paşa, Murat’ın güçlenmesinden rahatsız olduğunu şöyle belirtir:

Recep Paşa: Bana öyle geliyor ki sultanım, gerektiğinde

Ne kardeşini kayırır Sultan Murat, ne validesini.

Bir mecliste padişah diyeymiş ki:

Tanrı bana git şeytanı getir dese,

Ya validemi götürürüm ya Recep Paşa ’yı (Oflazoğlu, 2018, s. 70).

Kösem Sultan ve Recep Paşa karanlık tarafın sadece savunucuları değil şeytanın ta kendisi olarak görülür. Sultan Murat’ın gücünün karşısında duran annesi de olsa, kardeşinin eşi de olsa fark etmez. Hepsisi cezasını çekmelidir.

Kösem’in kendini ana karanlık olarak görmesi:

Kösem Sultan: İktidar burcuna giren yıldızın

Ne denli gümrak olsa da oğlum,

Benim gecemden doğmuştur o.

En parlak yıldızların ışığını dahi

Emer bitirir ana karanlık! (Ofazoğlu, 2018, s. 149).

Kösem Sultan, ana karanlıkla özdeşleştirilir. Burada ikinci bir nokta daha vardır. O da Sultan Murat'ın, Kösem'in oğlu olmasıdır. Bu da güç tutkusunu annesinden aldığını gösterir. Onun bu hırsı kendi sonunu getirir.

Sultan Murat: Şeytan Tanrı'dan daha inandırıcı

Bir dil kullanıyor çoğu zaman. (Ofazoğlu, 2018, s. 149).

Annesini şeytana benzetmekle kalmaz adeta şeytanın kendisi olarak görür. Böylelikle karakterlerin yaptıklarına uygun olarak karanlık tarafla benzerlikler kurulmuş olur. Kösem Sultan, Murat'a gücü verenin kendisi olduğunu söyler ve kendini ana karanlık olarak ifade eder. Bir nevi eşinin iktidarı için cinayeti göze alan Lady Macbeth gibidir.

Lady Macbeth, karanlık tarafla iletişime geçer ve onları çağırır. Adeta insanî tarafını yok etmek ister. Kösem Sultan'ın buna benzer bir uygulaması olmasa da Murat'ın “Çıkar şunu paşa, dışarı at! Onu gördüm, binlerce yarasa doluştu içeri!” (Ofazoğlu, 2018, s. 171) diyerek Kösem Sultan'ı yarasaya benzetmesi onun da aynı tarafa ait olduğunu gösterir. Güç ve onu arzulayanların özellikleri her iki eserde de karanlıkla ilişkilendirilmiş olur.

Kral/Padişah'ı Yönetme Arzusu

İster erkek olsun ister kadın güç arzusu her insanın içinde az ya da çok bulunur. Bu durum bazen meşru yollarla iktidarı elinde bulundurma şeklinde olurken bazen de meşru olmayan yollarla yönetimi ele geçirme veya yöneten kişiyi yönetme şeklinde olur.

Lady Macbeth'in eşini aşağılayarak iktidarı elde etmek için harekete geçirme çabası:

Lady Macbeth: Giyinip kuşandığın, umut sarhoş muydu yoksa?

Uykularda mıydı şimdiye dek?

Uyanınca ürktü anlaşılan,

Yemyeşil sapsarı kesildi,

Renk renk hayaller kurarken!

Sevgini de böyle bileceğim bundan sonra:

İstemekte yiğit, yapmaya gelince korkak, öyle mi?

*Hayatın incisi saydığın şeye can atacaksın,
Ve kendi gözünde bir yüreksiz kalarak yaşayacaksın.
Ömrün boyunca, isterim, akasından, yapmam, diyeceksin
Ata sözlerindeki çaresiz kedi misali:
Balık ağzıma gelsin ama ayağım suya değmesin (Shakespeare, 2022,
s. 23).*

Macbeth'in gücü arzulamasına rağmen elde etmek için hiçbir şey yapmaması Lady Macbeth'i çileden çıkartır. Artık eşinin duygularını coşturmaya çalışan ve düşüncelerini işlemeye başlayan bir eş rolüne bürünür. Bir yandan eşini yapacağı şeye alıştırmaya çalışırken diğer yandan da onu aşağılayarak hırslandırmak için çabalar.

Macbeth'in cevabı:

*Macbeth: Yeter, sus artık! Bir insana yaraşan
Her şeyi yapmaya varım. Ondan ötesini yaptım mı,
İnsan olmaktan çıkarım.*

*Lady Macbeth: Öyleyse hangi hayvan yazdırdı sana
Bana yazdıklarını? O zaman insandın asıl,
Yapmaya yüreğin olduğu zaman.
Daha ileri git şimdi,
Daha fazla insan olmak istiyorsan.
O zaman ne sırasıydı bu işin ne de yeri,
Öyleyken yerini de sırasını da yaratmaya hazırдын.
Şimdi kendiliğinden ikisi de elinde:
Ama en yoksun sen kendi ilinde değilsin.
Ben çocuk büyüttüm bilirim nedir tadı
Sütünü emen bir yavrunun. Öyleyken,
Mememi çeker alırdım dişsiz damaklarından,
Beynini ezerdim kendi yavrumun,
Senin ettiğin yemini etmiş olsaydım (Shakespeare, 2022, s. 23 – 24).*

Lady Macbeth, eşinin iktidar olma hevesine en büyük desteği veren kişidir. Macbeth'in tahtı hak etmediğini bilmesine rağmen onu bu konuda yüreklendirir. Hatta eşinin bazen kral olmayı hiç düşünmemiş gibi hayatına devam etmeye karar

verdiğini duyduğunda onu erkek olmamakla suçlayacak kadar ileri gittiği görülür. Bununla da kalmayarak kendi yavrusuna gözünü bile kırpmadan kıyacağını rahatça söyler. Güçle arasındaki kim olursa olsun çekinmeden her şeyi yapacağını ve eşinin de bu kararlılıkta olması gerektiğini sürekli tekrar eder. Böylece ne kadar ileri gidebileceğini kendi ağzıyla itiraf eder.

Kösem, Murat'ın annesi olması hasebiyle onun yanında olacağını ve onu koruyacağını belirtmesine rağmen asıl niyeti Murat'ı bir kukla gibi kullanarak yönetimi kendi eline almaktır. Tabii halkın gözünde padişah Murat olmaya devam ederken o yöneteni yönetmeye devam etmek ister. Kösem Sultan'ın fiillerinin nedeni tam da budur.

Kösem Sultan, Murat'a annesi olduğunu hatırlatır:

Kösem Sultan: Ben senin ananım, sen de benim yavrumsun.

Değil misin yoksa?

Sultan Murat: Ben bu ülkenin padişahıyım, efendim.

Değil miyim yoksa? (Ofazoğlu, 2018, s. 36 – 37).

Yaptığı her ne olursa olsun annesi olması nedeniyle iktidar üzerinde hakkının olduğunu ima eder. Yukarıda verilen ana karanlık ifadesi de bununla alakalıdır. Murat'ın gücünü annesinden aldığı söylenebilir.

İktidar Mücadelesinde Kadınların Sonları

Lady Macbeth, eşi kral olunca elde ettikleri gücün keyfini sürmeyi ister. Tahtı elde etmesi Macbeth'e yetmez ve bitmek tükenmek bilmeyen iktidar hırsı nedeniyle sanrılar görmeye başlar. Bu durum Lady Macbeth'i derinden etkiler ve çok istediği gücü elde etmek için yardım aldığı karanlıktan korkar hâle gelir. Artık gece gündüz yanında ışık olmasını ister. Karanlık, ulaştığı herkesi esiri etmeye başlar. Karı koca nasiplerine düşeni alırlar. Ölüm onları bulana kadar yavaş yavaş ve için için yanan bir odun gibi kendilerini, insanî yönlerini, ruhlarını yitirirler.

Lady Macbeth güç elde edildikten sonrasını şu şekilde açıklar:

Lady Macbeth: Kendini boşuna harcamış olur insan,

Dilediğine erer de sevinç duymazsa.

Yıktığın hayat kendininki oldun daha iyi,

Yıkmakla kazandığın şey kuşkulu bir mutluluksa (Shakespeare, 2022, s. 51).

Lady Macbeth'e göre güç elde edilmiştir ve yapılması gereken bu gücün sefasını sürmektir. Yoksa talihten çok talihsizlik olur bu durum. Şimdiye kadar sürekli eşine daha cesur davranması ve gözünü karartmasını söyleyen kadın artık durması gerektiğini söyler. Macbeth, Banquo'nun hayaletini görmeye başlar. Eşi

kutlamaya davetli kişilere “Genç yaşından beri böyledir kralımız” (Shakespeare, 2022, s. 58) der. Kralın durumu havada gördüğü hançerden buyana durmadan kötüleşmektedir. Yaşanan bu durum sırasında Lady Macbeth eşinin kendine gelmesi için “Erkek misin değil misin sen?” (Shakespeare, 2022, s. 58) der. Macbeth ise “Erkeğim elbet, bir kahraman hem de...” (Shakespeare, 2022, s. 58) der. Ayrıca baktığı şeyi şeytan görse korkacağını söyler. Yaptığı şeyleri bir kahramanlık olarak ifade etse de bilinçaltında bir katil olduğunu bilir ve kâbus görmekten korktuğu için uyuyamaz. Uyuyamadığı için yorgun düşen Macbeth artık uyanıkken hayal görmeye başlar. Lady Macbeth, eşinin yaşadıklarını ninesinin ocak başında anlattığı masallara benzettir. Zaman ilerledikçe o da hayallerden nasibine düşeni alacaktır. Böylece kâbus görme korkusuyla sürekli ışık yakılmasını ister hâle gelir.

Şimdiye kadar Macbeth sanrılar ve hayallerle uğraşırken artık Lady Macbeth aynı belki de daha kötü hâle gelir. Hizmetçisi olanları hekime anlatmaya çalışır. Hekim, kraliçenin durumunu önce “Büyük bir iç sıkıntısının belirtisi...” (Shakespeare, 2022, s. 91) olarak yorumlar. Kraliçeyi iyice izleyen hekim durumun daha derin olduğunu fark eder. Lady Macbeth, ellerinde sürekli bir lekenin olduğunu düşünerek uzun süre ellerini yıkamaktadır. Aslında leke olarak gördüğü şey masumların kanlarıdır. Bu kanlar ellerinde değil vicdanındadır. Artık eşine yaptıklarından pişman olmaması gerektiğini söyleyen kadın gitmiş, yerine sürekli hayaletler ve heyulalar gören, yaşadığı bu durum karşısında çaresiz kalan bir aciz gelmiştir.

Kraliçe yaşananlara daha fazla dayanamaz. Artık ona rahat bir uyku yoktur. Durumu o kadar kötüleşir ki ellerinde kan olduğunu görmeye başlar ve bu kan ellerini yıkasa da temizlenmez. O çok istediği karanlıktan korkmaktadır. Sanrılar o denli bir hâl alır ki artık uyurgezerdir. Yaşadıkları buhranların baskısına daha fazla dayanamaz. Karanlık tarafla yapılan anlaşma insanlığını ve kadınlığını almakla kalmaz canını da alır. Her şeyin bir bedeli vardır. Yaşananların bedeli de olayları bu hâle getirenlerin ölümleridir. Macbeth, kendi ve eşi için hekimden yardım ister. Yaşadıkları buhranları silip atacak bir ilaç yapmasını ister ama nafi değildir. Kişinin kendi ruhundaki zindandan çıkması o kadar da kolay değildir ve yaptıklarının bedelini er ya da geç öder. Nitekim öyle de olur.

Kösem Sultan’da psikolojik bir sıkışmışlıktan ziyade fiziksel bir hapis söz konusudur. Padişahın izni dışında hiçbir şey yapamaz hâle gelir. Bu durum Kösem Sultan’ı oldukça kızdırır. Öyle ki oğlunun ölümüne üzülme yerine İbrahim’i tahta çıkararak güçlenmenin derdine düşer. Kösem kendini iyi gizlediği için ne suçluluk duyar ne de bu suçluluk sonucunda canına kıyar. Yaptığı şey sadece fırtına geçene kadar beklemektir.

Murat’ın annesine karşı koyduğu kısım:

Sultan Murat: ... validemi hareme bir hoşça hapseylesin.

Sen dahi kızlar ağasını sürekli kollayarak

Buyruğumun aksamadan yürümesini sağlayasın!

Rahat uyuyabilirim, değil mi ağa, sayende? (Oflozoğlu, 2018, s. 76).

Silahtar, padişahın buyruğunu yerine getirir. Murat artık gücü eline alır. Kaldırıp indirdiği topuz onu oldukça güçlendirir. Başlangıçta desteğini istediği annesini hareme hapsedirecek kadar güçlenir. Aslında buraya kadar onun için iyi olan bu güç, korkularıyla birleşerek onu yiyip bitirir. Kösem Sultan oğlunun buyruğunu *“Demek kafes lâyık görülür bize.”* (Oflozoğlu, 2018, s. 82) şeklinde ifade eder. Haremden çıkmak için bir hayli uğraşır. Hayır hasenat yaptırmadan eşinin mezarına gitmeye kadar birçok bahane ileri sürse de cevap hep aynıdır. *“Buyruk kesin sultanım”* (Oflozoğlu, 2018, s. 82).

Şehzade İbrahim’in öldürülmesini isteyen Sultan Murat’a evet cevabının verilmesini ama İbrahim’e dokunulmamasını isteyen Kösem Sultan tahtın devamlılığını ve kendi çıkarlarını düşünür. Kösem Sultan, artık gücünün karşısında duran oğlundan kurtulacaktır. Hiç üzüntü duymaması değil de oğlunun bu hâlini görmesinin onu memnun etmesi karanlık tarafta olduğunu ve iktidar hırsının ne boyutta olduğunu gösterir. Kösem, kral öldü yaşasın yeni kral düsturuyla hareket eder. Kol kanat gereceği ve iktidarına karşı çıkmayacağını düşündüğü oğlu İbrahim tahta geçer. Bir nevi o çok istediği iktidarı elde etmiş olur. Ödenen bedeller Kösem için çok da önemli değildir.

Macbeth'te gücü elde etmek için benliklerini feda edenler şöyle anılır:

Malcolm: ... Yeni devrin başlaması için

Yapılması gereken şeylere gelince,

Zorbanın kuşkularından, tuzaklarından kaçıp

Gurbetlerde yaşayan dostlarımızı çağırarak,

Ölen kasabın ve zebani karısının,

Bütün zulüm ortaklarını arayıp bulmak... (Shakespeare, 2022, s. 108).

Macbeth ve *Lady Macbeth* için takılan lakaplar onların yaptıklarıyla uyuşmaktadır. Biri kana susamış bir canı diğeri her şeyini güç karşılığında şeytana satmaya hazır bir kadın. Her ikisinin de sonu ölümdür.

Kösem Sultan, elde etmek istediği gücün önünde engel gördüğü kim olursa olsun ortadan kaldırmak ister. Bu oğlu da olsa değişmez. *Lady Macbeth* de güçle arasında çocuğu bile olsa öldürmekten çekinmeyeceğini ifade eder ve onca masum insanın ölümüne göz yumar. Her ikisinin de iktidar için yapmayacakları şey yoktur. Bu noktada dikkat edilmesi gereken iki kadının da hiçbir zaman tahta geçmeyi istememesidir; çünkü yaşadıkları toplum kuralları bunun olmasına engeldir. Onlar da iktidarı yöneten konumuna gelmeyi ister.

Bir tarafta eşinin insanî tarafını yok ederek gücü elde etmeye çalışan diğer bir deyişle iktidar olarak eşi görünse de onu da kullanacak, yönlendirecek, aslında yönetecek biri hâline gelen Lady Macbeth; diğer tarafta öz çocuklarını kendi hırsının kurbanı etmekten çekinmeyen ve kendi gücüne biat edecek çocuğunun hangisi olduğunu belirlemeye çalışan Kösem Sultan. Hangisinin daha kötü olduğunu belirlemek oldukça zordur.

SONUÇ

William Shakespeare'in *Macbeth* oyunuyla A. Turan Oflazoğlu'nun *IV. Murat* oyununda iktidar kavramı ve kişilerin iktidar uğruna verdiği mücadeleler karşılaştırmalı olarak okunmaya çalışılmıştır. Kadın ve iktidar bağlamında Lady Macbeth ile Kösem Sultan arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ele alınmıştır. Seçilen oyunların benzer taraflarında en ağır basan yönünün iktidar kavramı olduğu anlaşılmıştır. Oyunların benzer ve farklı yönlerini belirlemede genelden özele doğru gidilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise oyunlardaki ana karakterlerin özellikle de kadınların iktidara bakışı ve güç hırsıyla yaptıkları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Oyunlarda bir yandan Macbeth ve IV. Murat'ın gücü elde etmek ve korumak için verdikleri mücadelelerle güç ve iktidarın ağırlığı anlatılmaya çalışılırken diğer yandan da Lady Macbeth ve Kösem Sultan'ın güç hırsıyla her şeyi yapabilecekleri hatta çocuklarının canına kıymaktan bile çekinmedikleri görülür. Üstelik her iki kadının da karanlık tarafta yer aldıkları söylenebilir. Her iki kadın da iktidarla arasındaki her kim olursa olsun ondan kurtulmanın yollarını ararlar.

Bu kadınların farklı yönleri ise: Lady Macbeth, eşinin iktidarı ele alması için onu harekete geçirir ve gerektiğinde suç ortağı olmaktan da çekinmez. Lady Macbeth, kendi öldürmesine de elini Duncan'ın kanına bulamıştır. Kösem Sultan ise oğlunun güçlenmesini hiçbir zaman istemez. Eğer ortadan kalkması gereken biri varsa onu Murat'ın emriyle ortadan kaldırır, hiçbir zaman elini kana bulamaz. Bir nevi suya sabuna dokunmadan işini halleder. Bunun dışında Lady Macbeth, psikolojik bunalım ve buhranlar geçirir. Sıkışmışlık hissi onun içindedir. Kösem Sultan ise fiziksel bir kısıtlanma yaşar; çünkü hareme hapsedilir. Ayrıca sonlarının da benzemediği görülür. Lady Macbeth, buhranlara dayanamaz ve intihar eder. Kösem Sultan ise o çok istediği güce İbrahim'in tahta çıkmasıyla kavuşur.

Kısacası oyunların kurguları, karakterlerin iç bunalımları ve kişilerin sonları üzerinde yoğunlaşılır. Her iki oyunda da iktidar için verilen fiziksel ve zihinsel savaşlar üzerinde durulur. Ayrıca iktidar için topyekûn bir mücadele içine giren karakterlerin sonlarının psikolojik bunalımlar neticesinde ölmeleri veya öldürülmeleri şeklinde olduğu görülür. Her iki kadın karakterin iktidar için mücadeleleri, temsil ettikleri karanlık imgesi ve kişilerin sonları üzerinde yoğunlaşılır. Ancak kadınların toplum tarafından iktidarda olmaya layık görülmediği ve yönetime tek başlarına çıkma düşüncelerinin olmadığı da bir gerçektir. Yani kadınların fiilleri toplumun onlara dayattığı alan dahilinde kalır. Lady Macbeth ve

Kösem Sultan sadece kendilerini var etmenin derdindedirler. Buldukları konum ne gerektiriyorsa bir nevi onu yaparlar.

Her iki oyunda ulaşılan çıkarım şudur: İnsan için aslında mesele gücü elde etmekten çok elde edilen bu güçle ne yapıldığıdır. İyi bir hayat için iktidarı kullanmak veya iktidar için her şeyini kullanmak, kişilerin tuttuğu iki farklı yoldur. Bunlardan ilki mutluluk, ikincisi ise yıkım getirir. Nitekim her iki oyun için de ikinci yolun tercih edildiği söylenebilir. Bu da iktidar hırsının sonuçlarını gözler önüne serer.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. Çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, E. G. (2008). *Oya Baydar'ın Eserlerinde Kadın ve İktidar İlişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Akyüz, M. (2017). Karşılaştırmalı Edebiyat Açısından Necip Fazıl'ın Yunus Emre Tiyatrosu ile Nihat Asya'nın Yunus Diye Göründüm Tiyatrosunun İncelemesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5 (4), 880-887.

And, M. (1973). *50 Yılın Türk Tiyatrosu*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Aristoteles. (2020). *Poetika Şiir Sanatı Üzerine*. (S. Rifat, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Bayram, A. K. (2024). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/iktidar>. (Erişim Tarihi: 08.05.2024).

Coşkun, S. (2011). *Bir Mutlak Avcısı A. Turan Oflazoğlu*. İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Enginün, İ. (1992). *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enginün, İ. (2008). *Türkçede Shakespeare*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enginün, İ. (2015). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Güçbilmez, K. B. (2005). *İktidar ve Kadın "İktidar Kavramının Kadın Araştırmaları Çerçevesinde Yeniden Çözümlemesi"* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kacıroğlu, M. (2006). Turan Oflazoğlu'nun "İktidar Üçlemesi" Üzerine Bir İnceleme. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (31), 295-311.

Mertoğlu, M. S. (2019). *Shakespeare'in Lady Macbeth Karakterinin Kadın ve İktidar Bağlamında İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Moran, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Oflazoğlu, A. T. (2018). *IV. Murat*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Oflazoğlu, A. T. (1987). Tragedya Sanatı. *Türk Dili Dergisi*, 54 (432), 275-291.

Rousseau, A. M., & Pichois, Cl. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*. (M. Yazgan, Çev.). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Shakespeare, W. (2022). *Macbeth*. (S. Eyüboğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wellek, R. & Warren, A. (2019). *Edebiyat Teorisi*. (Ö. F. Huyugüzel, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

(2024). "İktidar". *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 08.04.2024).